

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Studijní program: Etika a kultura v mediální komunikaci

Júlia Kurucová

Příčiny bezdomovectví v České
republice

Bakalářský projekt

Vedoucí práce: Mgr. Renáta Sedláková, Ph.D.

Olomouc 2024

Prohlašuji, že jsem tento bakalářský projekt vypracoval samostatně a použil jsem pouze uvedenou literaturu a další zdroje.

V Olomouci, dne 10. 4. 2024

Júlia Kurucová, v.r.

Obsah

Úvod.....	3
1 Definice bezdomovectví.....	5
1.1 Typy bezdomovectví.....	6
2 Příčiny bezdomovectví.....	10
2.1 Chudoba.....	15
2.1.1 Shrnutí:.....	19
2.2 Zadlužení.....	20
2.2.1 Shrnutí.....	23
3 Etická úvaha nad projektem Pragulic.....	24
4 Reprezentace tématu bezdomovectví v Nedělním Blesku.....	28
5 Mediální výstup.....	30
Závěr.....	31
Anotace.....	33
Abstract.....	34
Zkratky.....	35
Bibliografie.....	36

ÚVOD

Podle výzkumu ministerstva vnitra v České republice nemá domov přibližně 12 000 lidí (Šobánková et al., 2022). Tato čísla ukazují naléhavost tématu, kterému se chci ve své práci věnovat. Bezdomovectví je v České republice významným problémem, který nesouvisí jen se ztrátou bydlení, ale jedná se o složitou problematiku týkající se širšího pojetí domova.

Cílem mé bakalářské práce bude zmapovat příčiny bezdomovectví s důrazem na rozmanitost názorů a přístupů různých autorů. Speciálně se zaměřím na vliv chudoby a zadlužení, která hraje v Česku významnou roli v problematice bezdomovectví. Budu zkoumat vývoj průměrné mzdy, minimální mzdy a životního minima a zjistím, jak lidé v ČR vychází se svými příjmy. Dalším důležitým aspektem práce je role zadlužení v kontextu bezdomovectví. Budu zkoumat, zda jsou osoby bez domova často zadlužené.

Součástí mého výzkumu bude také posouzení etických aspektů prohlídek městem od lidí bez domova v rámci projektu Pragulic a analýzy článků o bezdomovectví z populárního společenského magazínu *Nedělní Blesk* za posledních pět let.

Abychom se mohli zabírat otázkou příčin bezdomovectví, je nutné ujasnit si, co rozumí různí autoři pod termínem bezdomovectví, nebo bezdomovec. Proto se v první kapitole budu věnovat definování bezdomovectví a rozdělení bezdomovectví do různých kategorií.

V následující kapitole se už zaměřím na příčiny bezdomovectví a porovnam pohledy různých autorů k tomuto tématu. Poté rozvedu problematiku chudoby a zadlužení.

Důležitým zdrojem bude studie Petra Vašáta z roku 2021, který se tématu bezdomovectví dlouhodobě věnuje. Důležité budou také výzkumy zadané MPSV a výzkumy Nešporové a Holopucha (2020), které obsahují cenná data z terénu.

Mým mediálním výstupem bude fotografie a grafika.

1 DEFINICE BEZDOMOVECTVÍ

Akademický slovník současné češtiny (2023) udává, že bezdomovec je „člověk, který nemá kde bydlet, nemá domov“ Stejně tak i v jiných jazycích slovo bezdomovec obsahuje spojení významů domov/vlast/přístřeší a ztráta: homeless (anglicky), Obdachlose (německy), sans-patrie (francouzky), apolite (italsky), ... (Marek et al 2012, s. 13)

Sociologická encyklopedie vymezuje domov jako „více méně ucelený obraz okruhu blízkých, známých lidí svázaných s hmotným prostředím, ve kterém člověk delší dobu pobýval (s bytem, domem, krajinou), naplněný pocitem sounáležitosti, zázemí, bezpečí. Domov je vyjádřením emocionálního vztahu člověka k jeho nejbližšímu světu, osvojením tohoto světa, jeho humanizací, intimizací.“ (Masnerová 2023) To, co představuje domov, je pro každého subjektivní. Stejně tak je subjektivní i stesk po domově, potřeba domova, nebo touha po něm. (Masnerová 2023)

Popisem toho, co znamená domov, se zabývají někteří autoři, kteří se věnují problematice bezdomovectví.

Průdková a Novotný (2008, s. 9-11) vnímají domov také jako místo, kde má člověk rodinné příslušníky, kteří se k němu chovají s láskou a péčí, kde si osvojuje určité hodnoty a chování. Má být místem jistoty a podpory.

Přidávají navíc důraz na soukromí. Pravomoc zakázat přístup některým lidem, mít nějaký prostor jen pro sebe. Podle Průdkové a Novotného (2008, s. 9-11) pro prožívání domova nestačí mít jen střechu nad hlavou.

I Marek, Strnad a Hotovcová (2012) chápou domov jako něco širšího než pouze přístřeší. Je to místo spojené se zázemím, místo, kam se mohu vracet, kde se cítím v bezpečí. Příkládají také důraz na soukromí a sociální aspekt. Popisují dva pohledy týkající se definice bezdomovectví.

1. Minimalistická definice, která bezdomovectví pojímá pouze jako problém s bydlením.
2. Maximalistická definice, která bezdomovectví chápe jako absenci domova.

S maximalistickou definicí pracují většinou v neziskových organizacích a sdruženích podporujících bezdomovce. (Marek et al. 2012, s. 13-14)

Podle manželů Hradeckých (1996) je každá definice bezdomovectví nedostatečná a neurčitá. Situace bezdomovců se může velmi lišit a definicím hrozí riziko, že vyloučí podstatnou část lidí, kteří bezdomovci jsou, nebo že bude tak široká, že zahrne i lidi, kteří do této kategorie nepatří. Proto používají místo definice vlastní typologii bezdomovectví, kde rozlišují bezdomovectví zjevné, skryté a potencionální (viz kapitola typy bezdomovectví). Podle Hradeckých (1996, s. 36) by žádná definice nemohla obsáhnout skryté a potencionální bezdomovectví a pracovala by pouze s bezdomovectvím zjevným.

I podle Vašáta (2021) je chybné definovat bezdomovectví jen podle absence bydlení. (Přičemž bydlení a domov nemusí být totožné – domov lze prožívat i v nestabilním bydlení a trvalé bydlení spojené s násilím zase nelze považovat za domov.). Podle Vašáta je třeba definici rozšířit o „kulturní, symbolickou či praxeologickou perspektivu.“ (Vašát 2021, s. 45-46) To, že člověk spí na ulici, nebo v noclehárně pro něj není určujícím kritériem bezdomovectví, ale kritériem, které může zdůraznit a ukázat na rozdíl mezi životy jednotlivců.

Definičním kritériem je pro Vašáta (2021) sociokulturní praxe. Tvrdí, že určitá skupina lidí, má obdobné sociokulturní praxe, přestože mají různé formy bydlení. Sociokulturní praxí rozumí „*ustálený soubor navazujících aktivit, kterými lidé směřují k široce definovanému cíli.*“ (Vašát 2021, s. 46) Myslí tím např. způsob, jakým člověk nakupuje – jak vybírá potraviny, jak je přepravuje k pokladně, jakým způsobem platí. To je určitá praxe s krátkým časovým ohraničením, ale týká se to i dlouhodobějšího způsobu chování – např. sbírání věcí pro recyklaci.

1.1 Typy bezdomovectví

Rossi (1991) v knize *Down and out in America: the origins of homelessness* ukazuje provázanost extrémní chudoby a bezdomovectví. V extrémní chudobě se těžko rozlišuje stav, kdy je člověk bez domova a kdy domov má. Rossi také představil konceptualizaci bezdomovectví, která je podle Vašáta (2021) i dnes známá a běžně využívaná. Dělí v ní bezdomovce doslovné a nejistě bydlící.

„*Ti, kdo žijí v konvenčních příbytcích, avšak neustále jim hrozí, že se stanou na kratší nebo delší dobu opravdovými bezdomovci*“ patří do kategorie nejistě bydlících. (Rossi 1989, s. 48., citováno podle Vašát 2021, s. 45) A lidé, kteří „*nemají běžný a pravidelný přístup ke konvenčnímu příbytku*“ jsou potom doslovní bezdomovci. (Rossi 1989, s. 11, citováno podle Vašát 2021, s. 45)

Manželé Hradečtí (1996, s. 36) uvažují podobně jako Rossi, přidávají ale navíc kategorii skrytého bezdomovectví.

Dělí tedy bezdomovectví do tří skupin: zjevné bezdomovectví, skryté bezdomovectví a potencionální bezdomovectví.

1. Zjevné bezdomovectví

Jedná se o část bezdomovecké populace, která je sice nejvíce vidět, není ale nejpočetnější. Jedná se o typ bezdomovců, které si většinová společnost vybaví, když se vysloví pojem bezdomovec.

Do této kategorie patří lidé, kteří žijí na ulici, nádraží, ... V chladných měsících přespávají v azylových domech a noclehárnách. (Hradecká a Hradecký 1996, s. 36). Vyskytují se a bydlí na veřejných místech (v kanalizaci, pod mosty, v parcích, v opuštěných vagoněch, nebo ve squatech, tzn. nelegálně obydlených domech). (Vágnerová et al. 2018, s. 8)

Jsou rozpoznatelní na první pohled: často nosí špinavé a potrhané oblečení, specifickou obuv, své věci si nosí v různých „zavazadlech“ – školní batohy, igelitky, kočárky, ... Vyznačují se i určitým stylem chování (žebrání o drobné, vybírání popelnic, pokřikování na své kolegy atd.) (Průdková a Novotný 2008, s. 13).

Obrázek 1: Skupina zjevných bezdomovců. Zdroj: foto autor [30. 03. 2023]

Část lidí z této skupiny už rezignovala na jinou formu života, jejich cílem je primárně opatřit si teplo, v ideálním případě i přístřeší. Ambice těchto lidí už jsou velmi vzdálené od cílů lidí v mainstreamové společnosti. (Matoušek 2003, s. 35)

2. Skryté bezdomovectví

Do této kategorie spadá část bezdomovecké populace, kteří na první pohled jako bezdomovci nevypadají, ale přesto bezdomovci jsou. Tvoří největší část ze skupiny bezdomovců (Průdková a Novotný 2008, s. 14). Jedná se o lidi, kteří nevyužívají z různých důvodů nabízenou pomoc (např. sociální služby, Charita atd.). Problémem může být nedostupnost těchto služeb, příčinou mohou být ale i různé osobní důvody, které znají jen oni samotní.

Bezdomovci, kteří patří do této skupiny, se snaží „maskovat“ svůj život na ulici. Mohou být upravení a čistí, přesto jsou jejich domovem squaty, odstavené vlaky, sklepy atd., stejně jako u předchozí kategorie bezdomovců. Typická je pro ně častá změna stanovišť. S žádostí o pomoc přicházejí až ve chvíli, kdy je situace neúnosná. Např. v zimních měsících využívají noclehárny a ubytovny, ale opět pouze na přechodnou dobu.

Počet těchto osob se odhaduje jen velmi těžko. Navíc do této skupiny patří i osoby, které využívají pomoc od známých, nebo rodiny. Takoví lidé jsou prakticky neviditelní pro jakékoli sčítání státem, nebo neziskovými organizacemi. (Hradecká a Hradecký 1996, s. 41-42)

3. Potencionální bezdomovectví

Mezi potencionální bezdomovce řadíme osoby, které sice mají kde bydlet, jejich bydlení je ale velmi nejisté. Hrozí jim riziko ztráty bytu, bydlení je doprovázeno osobními problémy, vyskytují se i problémy rodinné. (Hradecká a Hradecký 1996, s. 41) „*Tito lidé budí dojem, že mají bydlení, ale ve skutečnosti žijí ve složitých a nepředstavitelně obtížných podmínkách,*“ uvádí ve své studii olomouckých žen bez domova Haasová (2005, s. 11).

Pokud porovnáme podmínky života lidí s nejistým bydlením (ti, kteří obývají domy zdravotně závadné, určené k demolici, zchátralé, bez základního vybavení, mnohdy přelidněné) s podmínkami života bezdomovců, kteří bydlí v ubytovnách, je těžké najít někdy rozdíl.

Do skupiny potencionálních bezdomovců spadají i lidé, které čeká propuštění z nějaké instituce, nebo migranti.

Zjistit počet potencionálních bezdomovců je prakticky nemožné. Úřady o potřebách těchto lidí buď nevědí, nebo jsou jim známy jen částečně. (Hradecká a Hradecký 1996, s. 40-41) Důvodem je i fakt, že část těchto lidí nechce být závislá na institucích. (Haasová 2005, s. 11)

Podrobnější typologii nabízí Evropská federace národních organizací pracujících s bezdomovci (FEANTSA). Je to nevládní organizace, která usiluje o vyřešení bezdomovectví v Evropě. Sdružuje neziskové služby v Evropě podporující lidi bez domova. Její součástí je 27 členských států a sdružuje přes 120 organizací. (FEANTSA 2023)

FEANTSA vytvořila ETHOS – Evropskou typologii bezdomovectví a vyloučení z bydlení. Vytvořená typologie má pomoci lépe pochopit problematiku a usnadnit určování množství bezdomovců. Díky jednotnému postupu by bylo možné porovnávat data s ostatními státy. V roce 2007 upravil Ilja Hradecký typologii používanou FEANTSA pro české prostředí. (Hradecký 2007)

FEANTSA (2023) dělí bezdomovectví do čtyř hlavních kategorií:

1. Bez střechy: jedná se o lidi, kteří žijí a spí venku, popřípadě v noclehárnách.
2. Bez bytu: do této kategorie patří osoby, které využívají ubytovny pro bezdomovce (azylový dům pro bezdomovce, přechodná ubytovna, přechodné podporované ubytování)
3. Nejisté bydlení: jsou to osoby, kterým hrozí vystěhování, nebo jsou ohroženy domácím násilím.
4. Nevyhovující bydlení: jedná se o osoby, které žijí v neobvyklých, nebo provizorních stavbách, jejich bydlení je nevhodné, nebo přelidněné.

Pro Vašáta (2021) není rozhodujícím kritériem bydlení, jako pro Rossiho, Hradecké, nebo FEANTSU, ale „určité sociokulturní aspekty každodenní praxe“ (Vašát 2021, s. 50). Ve své studii uvádí: „*To, že jsem primárně nesledoval jednotlivé kategorie ETHOS, tedy rozdily ve formách bydlení, mi zde mnohem lépe umožnilo odhalit komplexnost a dynamiku těchto aspektů každodenního života.*“ (Vašát 2021, s. 50).

Bezdomovectví lze tedy definovat různými způsoby a lze je rozdělit do několika kategorií. Toto rozdělení má svoje výhody – např. možnost porovnávat data ze stejných kategorií napříč státy, jak je tomu u ETHOS. Různí autoři volí různé přístupy k tomu, co je to bezdomovectví a kdo je „bezdomovec“.

2 PŘÍČINY BEZDOMOVECTVÍ

V roce 2019 proběhlo pro ministerstvo práce a sociálních věcí ČR sčítání lidí bez domova (kategorie bez střechy a bez bytu), na které v roce 2022 navázal další výzkum. Cílem byla komparace dat z vybraných obcí, aby se ukázal trend ve vývoji počtu osob bez domova (jednalo se o stejné kategorie jako v roce 2019). Obce byly vybrány o různých velikostech a z co největšího počtu krajů. (Šobánková et al. 2022, s. 136) Ze získaných dat vyplývá, že se počet osob z kategorie bez střechy ve sledovaných obcích zvýšil o 3 %. Předpoklady výzkumníků ukazují, že celkový počet lidí bez střechy v ČR vzrostl z cca 11 600 na 12 000. (Šobánková et al. 2022, s. 141) Zjistit, kolik lidí bez domova je, je sám o sobě poměrně složitý úkol. Ještě větší výzvou pro státní správu a sociology je zjistit příčiny bezdomovectví. (Vašát 2021, s. 138)

Dle Vašáta (2021, s. 51) lze obecně rozdělit příčiny bezdomovectví do dvou kategorií: individuální příčiny a strukturální příčiny. Hradečtí (1996, s. 43) používají pojmy objektivní a subjektivní faktory s totožným významem:

Objektivní faktory jsou faktory „*ovlivněné sociální politikou státu, sociálním zákonodárstvím apod.*“ (Hradecká a Hradecký 1996, s. 43) Objektivní příčinou bezdomovectví může být nedodržování některých základních lidských práv a svobod státem, zaměstnavatelem, ... Příčinou mohou být i nestejně příležitosti oproti ostatním občanům (např. diskriminace žen). Záleží na tom, jak se stát vyrovná s bojem proti nezaměstnanosti, jestli je schopný zajistit lidi ve stáří, postarat se o znevýhodněné občany, ... (Hradecká a Hradecký 1996, s. 43).

Podle Hradeckých „*faktory subjektivní jsou ovlivněny jednotlivci, rodinami, společenskými skupinami, jejich schopnostmi, rysy, temperamentem, charakterem, věkem apod.*“ (Hradecká a Hradecký 1996, s. 43).

Hradečtí (1996, s. 45) dělí subjektivní faktory dále na podkategorie:

Faktory materiální: Materiální faktory se týkají majetku. Souvisí s nízkým příjmem, který může být způsoben špatně placeným zaměstnáním, ztrátou zaměstnání, nebo dlouhotrvající nezaměstnaností. (Hradecká a Hradecký 1996, s. 43-44). Dlouhotrvající nezaměstnanost s sebou přináší velký problém. Jedinec neztrácí jen příjem, postupem času se mu vytrácí ze života pracovní návyky, dotyčný už nevěří, že by něco uměl, chybí mu pracovní morálka a různé sociální dovednosti, které pomáhají k získání práce. Opětovné zařazení do pracovního procesu je tedy pro takového člověka velmi obtížné (Průdková a Novotný 2008, s. 16).

Přítomnost dluhů, ztráta majetku (povodně, požár atd.), ztráta bydlení apod. spadají také do této kategorie (Hradecká a Hradecký 1996, s. 45).

Faktory vztahové: Souvisejí se vztahy v rodinách. Jedná se o narušené vztahy například mezi manžely (partnery), rodiči a dětmi. Patří sem i problémy vyplývající z nefunkčních vztahů: domácí násilí, diskriminace, zneužívání, rozvod (rozchod).

Faktory osobní: Onemocnění duševní, nebo tělesné, neschopnost se o sebe postarat, závislost, invalidita

Faktory institucionální: Mezi institucionální faktory patří propuštění z různých institucí (vězení, ústav, dětský domov atd.) (Hradecká a Hradecký 1996, s. 45).

To, že bezdomovectví nemá jednu příčinu, ale jedná se o multifaktoriální problém, je rozšířený vědecký názor. (Vašát 2021, s. 138; Kliment a Dočekal 2016, s. 37; Fitzpatrick et al. 2016)

Různí autoři přikládají důraz na jiné faktory. Průdková a Novotný (2008, s. 15) píše, že je někdy jen těžce rozpoznatelné, zda je vyskytující se problém (alkoholismus, zadluženost, kriminalita) příčinou, nebo důsledkem bezdomovectví. Lidé bez domova jsou podle nich velmi různorodí – najdeme mezi nimi osoby s různým stupněm vzdělanosti, v různých životních situacích, z odlišných společenských vrstev, různého věku atd. Stejně jako se liší oni, liší se i příčiny, které je přivedly na ulici. Bezdomovectví je tedy způsobeno kombinací více vnějších a vnitřních faktorů. (Průdková a Novotný 2008, s. 15)

Zmíněný alkoholismus Vašát (2021, s. 139) jako příčinu bezdomovectví důrazně odmítá, přestože se jedná o častý důvod uváděný médii, politiky, nebo ho jako příčinu uvádějí samotní lidé bez domova. Jeho názor sdílí i jiní autoři (Kliment a Dočekal 2016, s. 37; Mayock a O'Shaughnessy 2023, s. 251–252)

„Nejedná se ale v žádném případě o plošnou příčinu, kterou lze přisuzovat všem lidem bez domova, a troufám si dokonce říci, že ani u těch, kteří pijí, alkohol nesehrál tak důležitou roli, jaká je mu obecně připisována.“ (Vašát 2021, s. 139).

Z Vašátova vlastního výzkumu z r. 2016 vyplynulo, že *„46 % lidí bez domova nepije alkohol vůbec, nebo jen při zvláštních příležitostech.“* (Vašát 2021, s. 139).

Vzhledem k tomu, jak je v České republice pití alkoholu rozšířené mezi širokou veřejností, se Vašát (2021, s. 139) domnívá, že konzumace alkoholu mezi lidmi bez domova může být jen o něco málo vyšší než ve většinové společnosti.

Ani podle závěrů výzkumu Mayock a O'Shaughnessy (2023, s. 251–252) není alkohol stěžejní příčinou bezdomovectví.

„Ačkoli je zřejmé, že existuje souvislost mezi užíváním návykových látek a dlouhodobým a opakovaným bezdomovectvím, dosavadní výzkumné poznatky jsou nejednotné a možná přinášejí

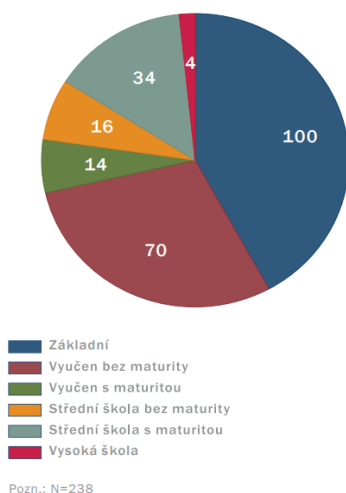
více otázek než odpovědí ohledně přesné povahy této souvislosti. Přes výzvy spojené s výzkumem užívání látek a bezdomovectví naznačují výsledky mnoha studií, že užívání návykových látek, anebo závislost na nich, není přímou příčinou bezdomovectví u naprosté většiny jednotlivců nebo domácností. Užívání látek spíše interaguje s řadou strukturálních a osobních faktorů, což vytváří zvýšenou zranitelnost vůči bezdomovectví.“ (Mayock a O'Shaughnessy 2023, s. 251–252)¹

Výše uvedené tvrzení Průdkové a Novotného (2008) o různých stupních vzdělanosti mezi lidmi bez domova Vašát (2021) sice nevyvrací, ale vidí jasný trend.

„V žádném případě neplatí různé informace, na které můžeme občas narazit v médiích nebo i některých odborných pracích (Omelková,2005), podle nichž mezi bezdomovci přibývá vysokoškolsky vzdělaných lidí. Proti tomu je třeba se vymezit a poukázat na to, že bezdomovectví v Česku je jednoduše spojené téměř výhradně s nízkým vzděláním (nic na tom nemění ojedinělé případy vzdělanějších lidí bez domova). (Vašát 2021, s. 161)

Vašát (2021, s. 162) tedy vidí, spíš než různorodost, spojující charakteristiky lidí bez domova, mezi které patří vedle vzdělání i zaměstnání, které s dosaženým vzděláním souvisí.

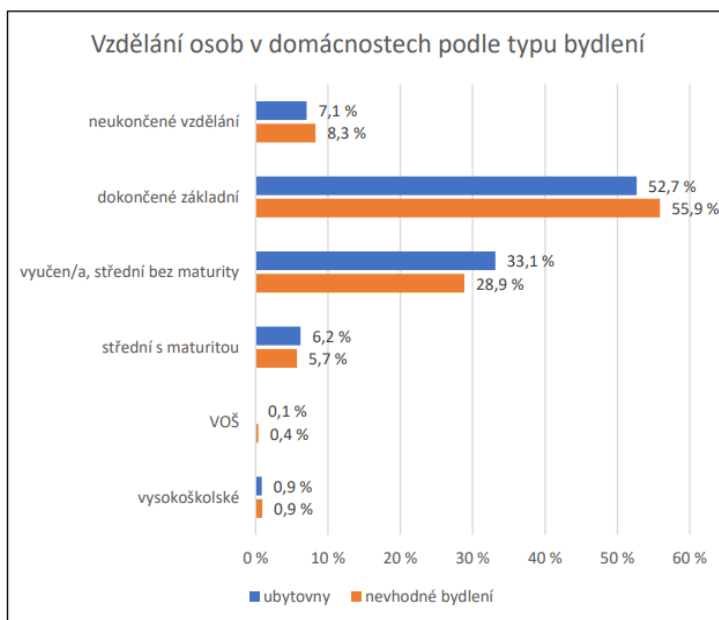
Výši dosaženého vzdělání u lidí bez domova sledovali ve svém výzkumu i Kalvas a Váně (2014, s. 19-20): 42 % lidí ze sledovaného vzorku dosáhlo pouze základního vzdělání a 29,4 % je vyučeno bez maturity. Po sečtení nám vychází, že 71,4 % dotazovaných patří mezi lidi s nízkým stupněm vzdělání.

Graf 1: Výše vzdělání lidí bez domova. Zdroj: Kalvas a Váně (2014, s. 20)

¹ Vlastní překlad

Vzděláním se zabýval i výzkum pro MPSV (2022), který zkoumal vybrané kategorie klasifikace ETHOS. Následující graf ukazuje nejvyšší dosažené vzdělání u lidí na ubytovnách, nebo v nevhodném obydlí.

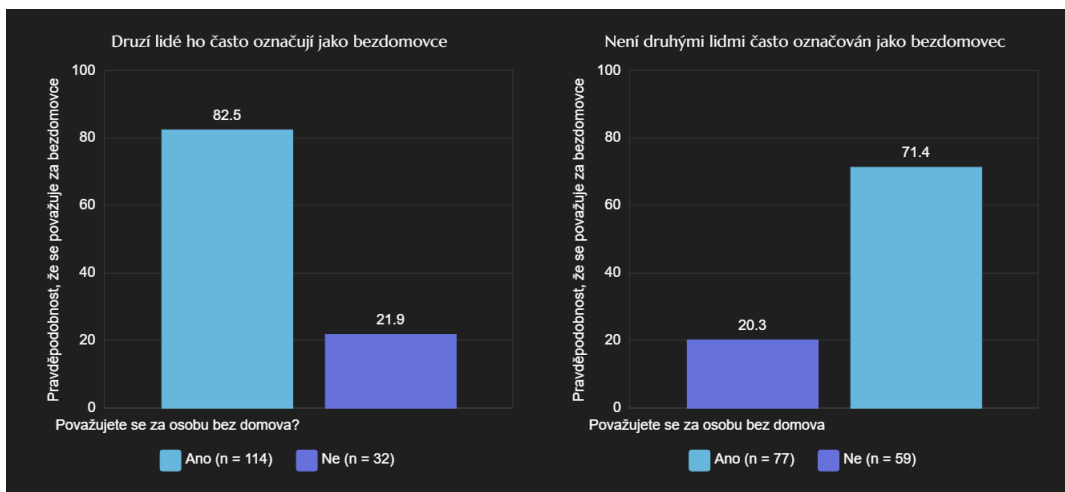
Graf 2: Vzdělání osob v domácnostech podle typu bydlení. Zdroj: Šobáňová et al. 2022, s. 172

Po součtu kategorií neukončené vzdělání, dokončené základní a vyučen/a, střední bez maturity vyplývá, že s takto nízkým vzděláním tvořilo z celkového počtu 92,9 % osob na ubytovnách a 93,1 % v nevhodném bydlení. (Šobáňová et al. 2022, s. 172)

Data nám tedy ukazují, že co se týče vzdělání, nejedná se o příliš různorodou skupinu, ale převážně o lidi s nízkým stupněm vzdělanosti.

Častý způsob zkoumání příčin bezdomovectví je dotazování se přímo lidí bez domova na důvody, proč skončili na ulici. (Vašát 2021, s. 142) Podle Vašáta to ale má svá úskalí. „Je prokázanou skutečností, že čím déle jsou lidé na ulici, tím spíše mají tendenci přijímat většinový názor na sebe samé“ (Vašát 2021, s. 142)

Toto tvrzení potvrzuje i šetření Váněho et al. (2022) zveřejněné na webu bezdomovectvi.cz. Pokud je daná osoba druhými lidmi považována za bezdomovce, tak je pravděpodobnost 82,5 %, že se pokládá sama za bezdomovce. Pokud není lidmi často považována za bezdomovce, pravděpodobnost, že se považuje osoba sama za bezdomovce jen 20,3 %.

Graf 3: Identifikace se jako bezdomovec. Zdroj: Váně et al., 2022

Lidé bez domova pozměňují svou minulost a formulují jinak i příčiny, proč se dostali na ulici. Mají sklony zmiňovat jako důvod to, že si takový způsob života zvolili. Vašát (2021, s. 142) v tom vidí mimo jiné touhu mít život ve svých rukou.

O reinterpretaci životního příběhu u lidí bez domova se zmiňují i Kliment a Dočekal (2016). Jako důvod uvádí udržení přijatelného postoje k sobě samému. Nejčastěji se v příbězích lidí bez domova podle Klimenta a Dočkala (2016, s. 37) objevují důvody, které se dají shrnout jako „nadužívání psychoaktivních látek, rozpad rodinného systému, ztráta domova, ztráta zaměstnání.“ (Kliment a Dočekal 2016, s. 37)

Podle Vašáta jsou nejčastěji uváděnými důvody ztráty domova mezi lidmi bez domova „ztráta zaměstnání, dluhy a finanční problémy, vztahové neshody, ztráta bytu.“ (Vašát 2021, s. 142) Za subjektivně vnímanými faktory typu vztahové neshody a ztráta bytu se dle Vašáta (2021, s. 152) skrývá důvod objektivní – chudoba a dluhy. Ve špatné ekonomické situaci se totiž narušují mezilidské vztahy.

Pravá příčina bezdomovectví v České republice je, dle Vašáta (2021, s. 143), kombinace chudoby a zadlužení. Obojí souvisí s politickoekonomickými principy. Z ekonomického hlediska se to týká dlouhodobě nízkých mezd, které jsou na nízké úrovni udržovány a ukazují naši „globální ekonomickou druhořadost“ (Vašát 2021, s. 143) V politické rovině se jedná o problém exekučního řádu. (Vašát 2021, s. 143)

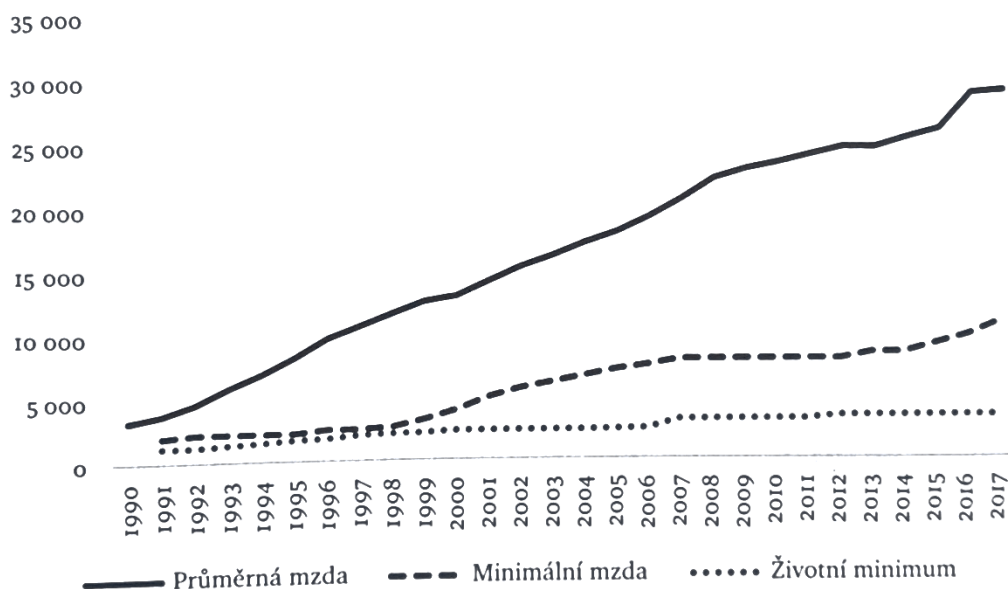
V následujících podkapitolách bude blíže rozvedena problematika chudoby a zadluženosti.

2.1 Chudoba

„Výsledkem nízké průměrné mzdy, nízké minimální mzdy a extrémně nízkého životního minima je systémově generovaná chudoba, včetně velkého množství lidí, kteří balancují těsně nad chudobou. (srov. Prokop, 2019)“ (Vašát, 2021, s. 145)

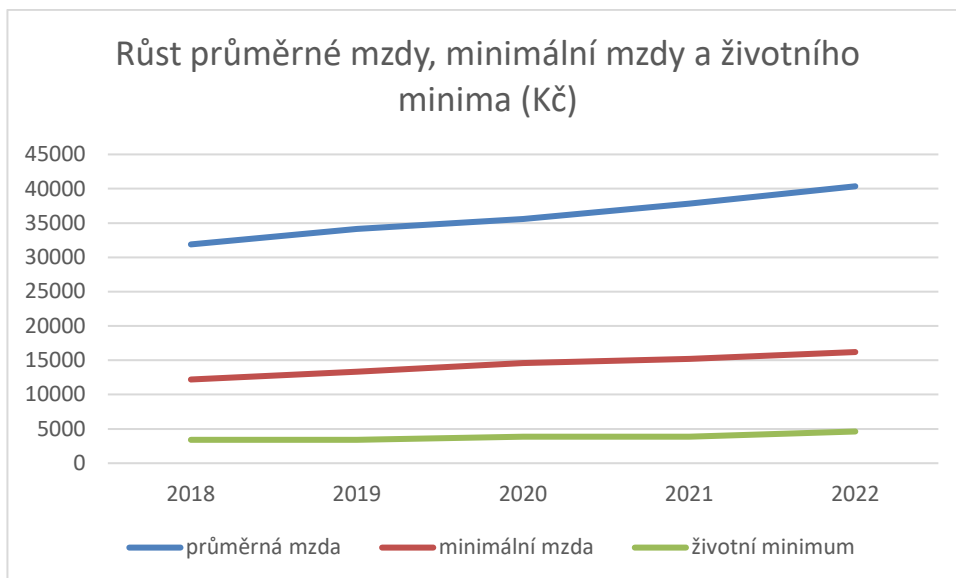
Tři zmíněné hodnoty (průměrnou mzdu, minimální mzdu a životní minimum) Vašát (2021, s. 143) pro lepší porovnání vizualizuje v grafu. Srovnává období mezi lety 1990–2017. V návaznosti na něj přinášíme pokračování vývoje.

Graf 5. Růst průměrné mzdy, minimální mzdy a životního minima (Kč)

Zdroj: ČSÚ (2019), MPSV (2019), finance.cz (2019)

Graf 4: Růst průměrné mzdy, minimální mzdy a životního minima. Zdroj: Vašát, 2021, s. 143

Graf 5: Růst průměrné mzdy, minimální mzdy a životního minima 2018 až 2022. Zdroj: MPSV (2023), ČSU (2023), Kurzy.cz (2022), Aktualně.cz (2021), Bureš (2020), Ježek (2019), Kurzy.cz (2018)

Vašát (2021, s. 143) komentuje vývoj průměrné mzdy jako pomalu rostoucí. Neroste tak, jak by to odpovídalo růstu HDP a produktivitě práce. Do roku 2017 docházelo k navyšování průměrné mzdy v řádu stovek (s výjimkou navyšování mezi lety 2015 a 2016, které činilo téměř 3 tisíce Kč). (Vašát, 2021, s. 1453)

Ze zkoumání pokračování vývoje od roku 2017 vyplývá, že dochází k výraznějšímu navyšování. Měli bychom však vzít v potaz zvyšující se inflaci. (Český statistický úřad, 2023)

navýšení min. mzdy mezi lety	Kč
2018-2019	2 240
2019-2020	1 486
2020-2021	2 228
2021-2022	2 514

Tabulka 1: Navyšování minimální mzdy. Zdroj: MPSV (2023)

Vašát (2021, s. 144) navíc poukazuje na to, že podle několika srovnávacích analýz jsou v Česku nadprůměrné rozdíly v platech oproti jiným zemím Evropské unie. Největší rozdíly v rámci EU máme také ve mzdách mužů a žen. Ženy dosáhnou pouze na $\frac{3}{4}$ průměrného platu mužů za rok.

Nízké mzdy nejsou v Česku jediným problémem. Minimální mzda a životní minimum jsou podle Vašáta (2021, s. 148) neúměrně nízké. Zatímco minimální mzda nějakým způsobem narůstá, životní minimum v podstatě stagnuje bez ohledu na politické a ekonomické dění.

V důsledku popsané výše průměrných mezd, minimálních mezd a životního minima se ocitá velká část lidí nad hranicí chudoby.

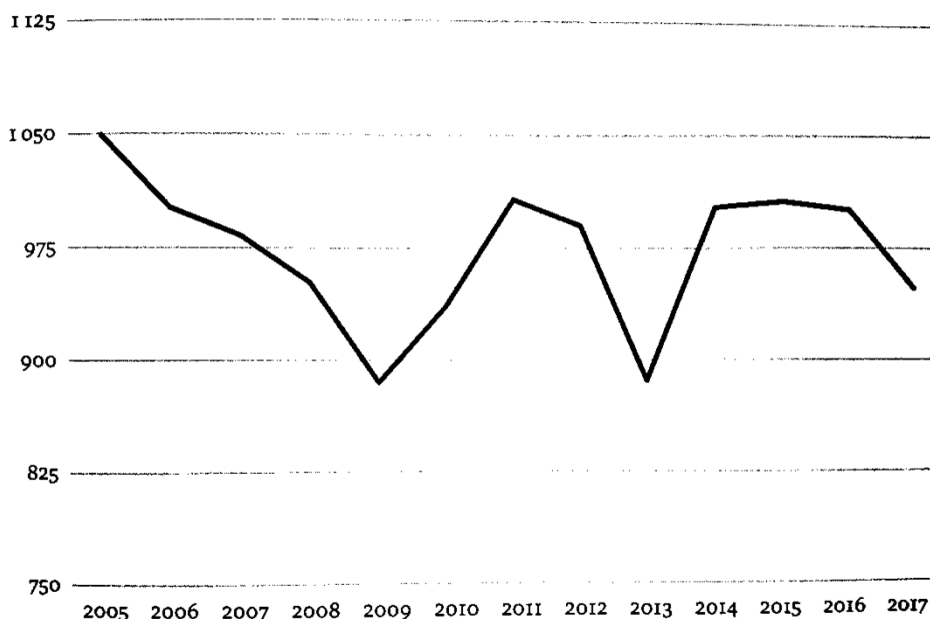
Vašát (2021, s. 148) komentuje rok 2015, kdy se podle decilového rozdělení příjmů nacházelo ve spodních dvou decilech (tzn. dolních 20 %) 2.7 milionu lidí a třetina tázaných domácností vycházela obtížně se svým příjmem. Z celkového počtu domácností si 32,1 % nemůže dovolit neočekávaný výdaj. Vašát vycházel z dat Českého statistického úřadu. (Vašát, 2021, s. 148)

Taková šetření provádí Český statistický úřad každý rok, proto lze vyhledat stejné ukazatele jako použil Vašát v roce 2015:

Z šetření ČSÚ příjmů a životních podmínek domácností (2022) vyplývá, že se ve spodních dvou decilech nacházelo 2 674 165 lidí. Po zaokrouhlení na jedno desetinné číslo, dospějeme ke stejnému číslu jako v roce 2015. Neočekávaný výdaj si nemůže dovolit 47,8 % domácností v nejnižším decilu (nejnižších 10 %) a 32,1 % domácností z druhého nejnižšího decilu. (Český statistický úřad, 2022)

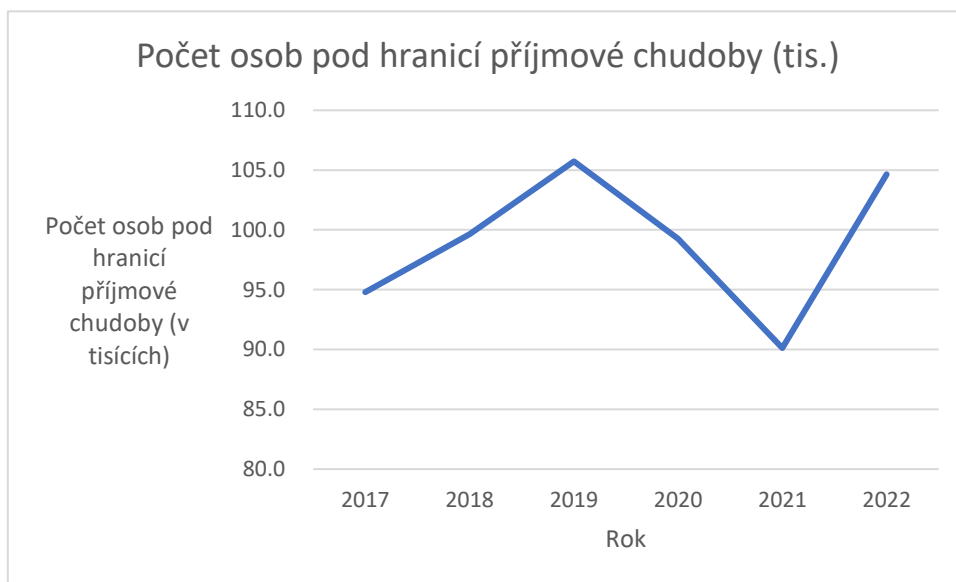
Část lidí nevystačí se svým příjmem a dostává se pod hranici příjmové chudoby. Vašát (2021, s. 145) ukazuje vývoj počtu lidí pod hranicí příjmové chudoby od roku 2005 do roku 2017. Opět navazujeme vývojem od roku 2017.

Graf 6. Vývoj počtu lidí pod hranicí chudoby (tis.)

Zdroj: ČSÚ (2016), Šustová (2012)

Graf 6: Vývoj počtu lidí pod hranicí chudoby. Zdroj: Vašát, 2021, s. 145

Graf 7: Vývoj počtu lidí pod hranicí chudoby 2017 až 2022. Zdroj: ČSÚ, 2023

Při sledování počtu osob pod hranicí příjmové chudoby není zřetelný jasný trend. Počty se pohybují mezi 900 000–1 500 000 osobami. Střídají se období nárůstu a poklesu. Průměrný počet

osob pod hranicí příjmové chudoby za období 2017–2022 činí 990,27 tisíc lidí. (Český statistický úřad, 2023)

Na chudobu můžeme nahlédnout ještě i z perspektivy životního minima. Výzkum Šobáňové et al. (2022, s. 225) sledoval počet domácností, jejichž příjem nedosahuje životního minima. Rozlišuje domácnosti v bytové nouzi, v ubytovnách a v nevhodném bydlení. Nejvyšší podíl domácností nedosahujících životního minima je v kategorii nevhodné bydlení (16,8 %), nejmenší v domácnostech na ubytovnách (4,3 %).

domácnosti v bytové nouzi				
celkové příjmy	domácnosti celkem		domácnosti s nezaopatřenými dětmi ve věku do 26 let	
	počet	podíl	počet	podíl
nižší než životní minimum domácnosti	89	8,9 %	25	7,9 %
nezjištěno	73	7,3 %	27	8,6 %
vyšší než životní minimum domácnosti	842	83,8 %	261	83,5 %
celkem	1 004	100,0 %	312	100,0 %

z toho domácnosti v ubytovnách				
celkové příjmy	domácnosti celkem		domácnosti s nezaopatřenými dětmi ve věku do 26 let	
	počet	počet	počet	podíl
nižší než životní minimum domácnosti	29	4,3 %	5	3,3 %
nezjištěno	42	6,2 %	10	6,6 %
vyšší než životní minimum domácnosti	602	89,5 %	136	90,1 %
celkem	673	100,0 %	151	100,0 %

z toho domácnosti v nevhodném bydlení				
celkové příjmy	domácnosti celkem		domácnosti s nezaopatřenými dětmi ve věku do 26 let	
	počet	počet	počet	podíl
nižší než životní minimum domácnosti	53	16,8 %	20	12,2 %
nezjištěno	30	9,5 %	17	10,4 %
vyšší než životní minimum domácnosti	233	73,7 %	127	77,4 %
celkem	316	100,0 %	164	100,0 %

Tabulka 2: Porovnání celkových příjmů domácnosti s životním minimem. Zdroj: Šobáňová et al., 2022, s.226

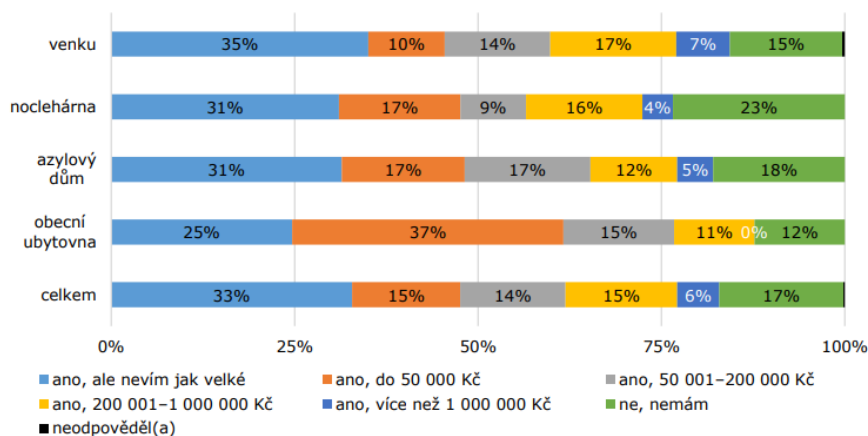
2.1.1 Shrnutí:

Výsledky různých výzkumů ukazují, že je v Česku významná skupina lidí, kteří mají problém s financemi. Pod hranicí příjmové chudoby žije dlouhodobě zhruba 1 milion lidí. Z výzkumu Šobáňové et al. (2022) vyplývá, že se část domácností (sledovaných pouze ve vybraných kategoriích ETHOS) pohybuje pod hranicí životního minima. Jak upozorňuje Vašát (2021), růst průměrné mzdy, minimální mzdy a životního minima je nevyvážený. Na základě zmíněných poznatků můžeme konstatovat, že v Česku se vyskytuje chudoba, která hraje významnou roli v bezdomovectví v ČR.

2.2 Zadlužení

S dluhy se potýká většina lidí bez domova. (Vágnerová et al. 2018, s. 218; Nešporová a Holopuch 2020, s. 63) Podle kvantitativního šetření Nešporové a Holpucha (2020, s. 63) má dluhy přes 80 % lidí bez domova. Nejzadluženější osoby jsou ty, které přespávají venku. Po zprůměrování všech kategorií vychází, že 31 % osob bez domova nezná výši svého dluhu.

Graf č. 7.3 Deklarovaná výše dluhů (v %)

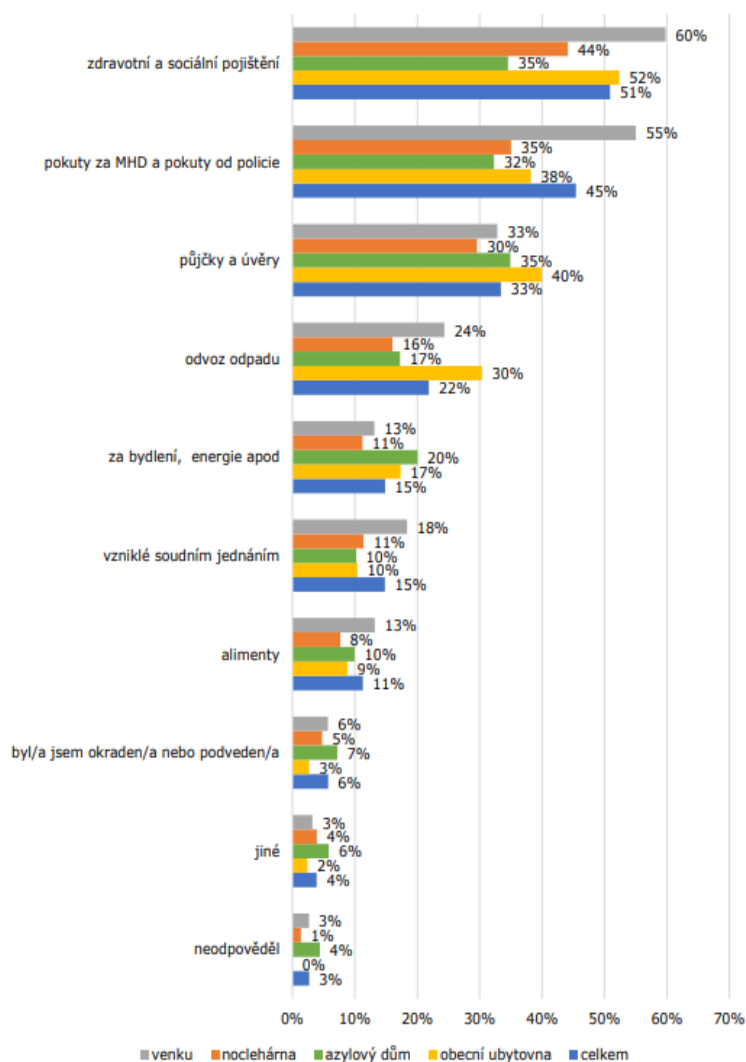
Odpovědi na otázku Q31: Máte dluhy?

Zdroj: Osoby bez domova 2019, vážená data; celkem N = 1 011, venku N = 548, noclehárna N = 145, azylový dům N = 245, obecní ubytovna N = 73.

Graf 8: Výše dluhu. Zdroj: Nešporová a Holopuch, 2020, s. 64

Dluhy vznikají nejčastěji neplacením zdravotního pojištění. Velmi rozšířené jsou pokuty za neplacení jízdného a pokuty od policie, dále také nesplácení půjček a úvěrů. (Nešporová a Holopuch 2020, s. 65)

Graf č. 7.4 Zdroje zadluženosti podle místa přespávání (v %)

Odpovědi na otázku Q32: Vzpomenete si, za co dlužíte?

Zdroj: Osoby bez domova 2019, vážená data; procenta jsou vztažena ke všem osobám (včetně těch bez dluhů); celkem N = 1 011, venku N = 548, noclehárna N = 145, azylový dům N = 245, obecní ubytovna N = 73.

Graf 9: Důvody zadlužení. Zdroj: Nešporová a Holopuch, 2020, s. 65

Ke srovnatelným výsledkům dospěli i Vágnerová, Marek a Csémy (2018, s. 218). 85 % lidí bez domova ve středním věku má dluhy a je v exekčním řízení. Shodují se také ve třech nejčastějších příčinách zadlužení osob bez domova. (Vágnerová et al. 2018, s. 218–222)

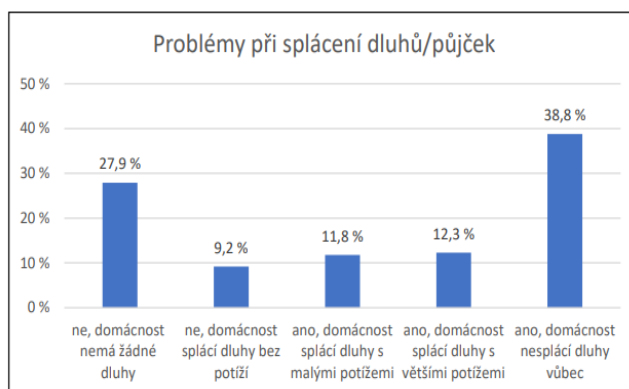
Vašát (2021, s. 206) komentuje dluhy osob bez domova u dopravních podniků a dluhy na zdravotním pojištění jako pochopitelné. Lidé bez domova kvůli exekucím využívají neformálních způsobů výděleku, a tím pádem neplatí zdravotní pojištění. U dopravních podniků dluh vzniká, nebo se navyšuje, protože motivace ke koupi lístku je nízká. Člověk bez domova „chudý

a zadlužený už je a další dluh nic nemění. V obou případech se tak lidé bez domova v rámci své každodennosti stále více zadlužují. Zadlužují se a zároveň zůstávají nadále chudí.“ (Vašát 2021, s. 206)

Výzkumná zpráva Sčítání osob z vybraných kategorií klasifikace ETHOS (Šobáňová et al. 2022, s. 232) sledovala mimo jiné i zadlužení domácností, které bydlí buď v ubytovnách, nebo v nevhodném bydlení. Z šetření vyplývá, že 72,1 % domácností má nějaký dluh. Graf níže pod textem ukazuje, jak se domácnostem daří dluhy splácet.

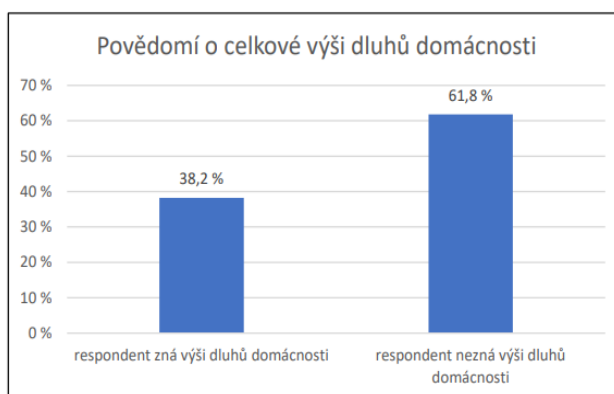
I mezi domácnostmi je rozšířená neznalost výše dluhu. 61,8 % dotázaných neznalo dluženou částku.

Graf 126: Problémy při splácení dluhů/půjček (N = 980), květen–červen 2022

Graf 10: Splácení dluhů. Zdroj: Šobáňová et al. 2022, s. 232

Graf 128: Povědomí o celkové výši dluhů domácnosti (N = 667), květen–červen 2022

Graf 11: Znalost výše dluhu domácnosti. Zdroj: Šobáňová et al. 2022, s. 234

Šobáňová et al. (2022, s. 237) zjistili také, že na 62,1 % zadlužených domácností je uvalena exekuce. Kladná odpověď na přítomnost exekuce se objevovala spíše u starších osob. 19,9 % dotazovaných neví o uvalení exekuce a 18,0 % domácnostem exekuce nehrozí.

V České republice se na zadlužené lidi často pohlíží jako na ty, kteří si za svou situaci mohou sami. (Vašát 2021, s. 148) Tak to vidí i Vágnerová, Marek a Csémi (2018): „*Dluhy představují pro většinu bezdomovců zásadní problém. Vznikly v důsledku jejich lhostejnosti k plnění povinností, soustředění na přítomnost a neuvažování o možných dopadech aktuálního jednání. To jim sice přineslo dočasné uspokojení, ale značně jim zkomplikovalo budoucí situaci. Mnohdy se jedná i o nepochopení rizika půjček a neschopnosti reagovat včas na obtíže s jejich splácením.*“ (Vágnerová et al. 2018, s. 218) Podle Vašáta (2021, s. 148) je ale nutné si uvědomit, že strategie chování člověka je velmi ovlivněno podmínkami, ve kterých žije. Takže např. uvažovat do budoucna je něco, co si lidé žijící v každodenní chudobě nemohou dovolit. Pravděpodobnost, že se lidé bez domova dluhů zbaví, je podle Vašáta (2021) minimální. Mladším lidem na ulici dluh poroste a budou z tohoto důvodu vydělávat peníze jinou, než formální cestou a starší lidé se svým dluhem dožijí.

S dluhy souvisí exekuce. Vašát (2021, s. 148–150) vidí velký problém v zákonu č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti. Podle něj hraje velkou roli v produkci bezdomovectví. Česká republika je v problematice zadluženosti a exekucí unikátní. Částky, které byly odměnou pro exekutory a advokáty byly neúměrně vysoké. Např. v Německu byly odměny mnohem nižší. V jiných zemích se snaží situaci dlužníka řešit předsoudním a před exekučním vymáháním. (Vašát 2021, s. 148–150)

Počtem lidí v exekuci se zabývá projekt Mapa exekucí vytvořený Otevřenou společností (2023). V exekuci se v roce 2022 v České republice nacházelo 668 tisíc osob. To je z celkového počtu obyvatel 7,6 %. Objevují se vícečetné exekuce. S 10 a více exekucemi je 149 tisíc osob. (Otevřená společnost, 2023)

2.2.1 Shrnutí

Různí autoři se shodují, že přes 4/5 lidí bez domova má dluh. (Vágnerová et al. 2018, s. 218; Nešporová a Holopuch 2020, s. 63) Shodují se i na nejčastějších příčinách zadlužení. Dluhy často provází i exekuce. (Šobáňová et al. 2022), které jsou v Česku rozšířeným problémem. V roce 2022 se ocitlo v exekuci 668 000 lidí, přičemž nebylo neobvyklé, že někteří lidé se ocitli ve více exekučních procesech současně. (Otevřená společnost, 2023)

Rozpor nastává při hodnocení vzniku dluhu u lidí bez domova. Zatímco Vágnerová, Marek a Csémi (2018) se přiklání k názoru, že dluhy jsou selhání jednotlivých osob, které nejednaly dost rozvážně, Vašát (2021) dluhy vnímá jako přirozenou adaptaci na těžké životní podmínky. Exekuční systém je navíc podle něj nastaven špatně a dlužník se tedy ze svého dluhu dostává velmi obtížně.

3 ETICKÁ ÚVAHA NAD PROJEKTEM PRAGULIC

Mezi způsob obživy lidí bez domova může patřit i zapojení do Projektu Pragulic. Na základě Potterova rozhodovacího modelu vytvoříme úsudek o tomto projektu. Potterův rozhodovací model se skládá z 5 částí:

1. **Empirická definice:** jde o popis problému, který zahrnuje všechna fakta, dilemata a zúčastněné strany.
2. **Identifikace hodnot:** nalezení hodnot, které jsou důležité pro zúčastněné strany a popis konfliktu mezi hodnotami
3. **Etické principy:** řeší konflikty mezi hodnotami
4. **Loajality:** zohledňuje zúčastněné strany, podle nich můžeme poznat, který princip je relevantnější.
5. **Formulace úsudku/ vnitřní politiky**

EMPIRICKÁ DEFINICE

Spolek Pragulic (2023) se prezentuje na svých stránkách takto: „*Pragulic je sociální podnik, který umožňuje zájemcům z řad veřejnosti poznat a zažít svět lidí bez domova, a tím mění zažité stereotypy týkající se oblasti bezdomovectví.*“ (Pragulic, 2023)

Spolek pořádá od roku 2012 prohlídky pro veřejnost, ve kterých lidé bez domova provází ulicemi Prahy a představují účastníkům život bezdomovce. Nabízí několik druhů zážitků. Nejběžnější je prohlídka po Praze s průvodcem, který strávil část života na ulici, nebo na ní pořád žije. Prohlídky se u různých průvodců liší, ve většině případů trvají cca. 2 hodiny. Cena dvouhodinové prohlídky je 350 Kč na osobu. Dalším nabízeným zážitkem je 24 hodin bez domova, kdy skupina nebo jednotlivec stráví s průvodcem celý den i s přespáním na ulici. Dále čtyřhodinový teambuilding, nebo tzv. homeless challenge, který je určený pro studenty středních škol, nebo žáky druhého stupně základních škol.

Spolek se pyšní tím, že poskytuje jedinečný zážitek, při kterém účastníci objevují Prahu z netradiční perspektivy. Zároveň zaměstnává lidi bez domova, čímž jim zajišťuje stabilní příjem a podporuje je v jejich obživě. (Pragulic, 2023)

V etické úvaze se zaměříme na nejrozšířenější nabízenou aktivitu, a to prohlídky města.

IDENTIFIKACE HODNOT

1. **Propojení veřejnosti a lidí bez domova:** Díky tomuto projektu lidé získají možnost setkat se s lidmi bez domova a lépe je poznat. To jim umožní hlouběji porozumět problematice bezdomovectví a pohlédnout na ni z nové perspektivy.

2. **Obživa pro lidi bez domova:** Spolek průvodce zaměstnává, takže provázení je pro ně zdrojem finančních příjmů.
3. **Zvýšení pocitu důležitosti a zajímavosti pro člověka bez domova:** Průvodce se stává žádaným, lidé si rezervují jeho prohlídky, fotí se s ním, dávají mu pozitivní zpětnou vazbu. Člověk bez domova, který se stal průvodcem, si může zvýšit sebevědomí a nabýt pocit, že je pro společnost důležitý a zajímavý.
4. **Reintegrace lidí bez domova zpět do běžné společnosti, mimo ulici:** Zaměstnání a s ním spojené pozitivní jevy (zvýšení pocitu důležitosti, sebevědomí...) mohou pomoci opětovnému zapojení do společnosti.
5. **Prevence:** Průvodci otevřeně sdílejí své životní příběhy a bez ostychu hovoří o chybách, kterých se v minulosti dopustili. Bez zábrán se dotýkají témat jako drogy, prostituce a další. Tím poskytují účastníkům prohlídky nejen nahlédnutí do temných stránek svého života, ale také varují před nebezpečím, které s sebou může nést např. závislost na drogách.
6. **Komodifikace bezdomovectví:** Prohlídky městem mohou sklouznout ke komodifikaci chudoby, kdy jsou lidé bez domova vnímáni jako atrakce či exotická výstava, spíše než jako skuteční lidé s individuálními příběhy a potřebami.
7. **Boření stereotypů:** Prohlídka s průvodcem nabízí jiný pohled na bezdomovectví, který mohl účastníkovi do té doby unikat. Díky prohlídce může přehodnotit své předsudky vůči bezdomovcům.
8. **Atraktivní zážitek pro návštěvníky:** Sama společnost prezentuje prohlídky jako atraktivní zážitek. Bezpochyby se jedná o neobvyklý druh zkušenosti, ke kterému se člověk běžně nedostane.
9. **Zásah do soukromí lidí bez domova:** V rámci prohlídek je možné nahlédnout i do míst, kde lidé bez domova přespávají. Je třeba mít na paměti, že tato místa využívají i lidé bez domova, kteří s tímto projektem nespolupracují a nemají z toho žádný prospěch.

ETICKÉ PRINCIPY

Hodnotu lze charakterizovat jako něco, co považujeme za žádoucí, nebo důležité. Může to být něco vědomého, ale i něco, co je součástí našeho přirozeného vnímání světa, nebo tak společensky zažitého, že si to už ani neuvědomujeme.

Hodnoty nás ovlivňují v rozhodování (jednotlivce i společenské skupiny). Rozhodujeme se většinou v souladu s našimi hodnotami, protože tak to považujeme za přijatelné, nebo vhodné.

Hodnoty jsou ale různé a konflikt mezi nimi řeší různé etické principy jinak.

Rozlišujeme 5 základních teorií, které jsou založené na jiných hodnotách:

Etické teorie založené na:

1. ctnosti
2. povinnosti
3. užitečnosti
4. právech
5. lásce

LOAJALITY

1. Lidé bez domova – průvodci
2. Lidé bez domova
3. Účastníci prohlídky
4. Veřejnost
5. Vedení spolku

FORMULACE ÚSUDKU

V několika bodech shrneme etické principy, které se dotýkají problematiky průvodcovských prohlídek spolku Pragulic:

1. Deontologie: je třeba respektovat lidskou důstojnost a nezasahovat do soukromí jiných lidí
2. Deontologie: chudoba a těžké životní podmínky by se neměly stát komoditou, kterou si lze za dohodnutou úplatu prohlédnout.
3. Utilitarismus: účastníci prohlídky budou mít neobvyklý zážitek a lidé bez domova peníze z prohlídky
4. Etika péče: účastníci prohlídky podpoří lidi v tíživé situaci a tím ji o něco zlepší
5. Etika péče / deontologie: prohlídky boří stereotypy, navrací do jisté míry lidem bez domova pocit důležitosti a zajímavosti
6. Utilitarismus: účastníci prohlídky lépe poznají život lidí bez domova, budou vědět, jak k nim přistupovat a jak případně pomáhat.
7. Libertinismus: každý člověk bez domova by měl mít svobodu rozhodnout se zapojit, nebo nezapojit do projektu (průvodcovské trasy prochází skrz místa, která obývají i lidé bez domova nezapojení do projektu Pragulic)

Po analýze projektu Pragulic jej hodnotíme pozitivně. I když existuje riziko komodifikace bezdomovectví, tvůrci projektu se tomu snaží předejít. Přestože občas dohází k situacím, kdy se

lidé bez domova mohou cítit jako atrakce,² převažují pozitivní aspekty. Projekt Pragulic nenabízí pouze finanční podporu, ale také poskytuje lidem bez domova pocit důležitosti a zajímavosti. Tímto může zvýšit jejich sebevědomí a podpořit je v úsilí integrovat se zpět do běžného života.

² Příkladem může být jedna z recenzí prohlídky: „[...] Navíc bylo z mého pohledu až nehumánní, když nás průvodce zavedl do stanového městečka, kde lidé bez domova žijí, a sám průvodce nám říkal, ať jim dáme, když budeme chtít nějaké peníze, že se jinak cítí jak opičky, na které se chodí lidi koukat... Bylo to velmi trapné pro obě strany.“ (Slevomat, 2021)

4 REPREZENTACE TÉMATU BEZDOMOVECTVÍ V NEDĚLNÍM BLESKU

Práce přináší i mediální prezentaci tématu bezdomovectví v bulvárním časopisu *Nedělní Blesk*. Podle výzkumu MEDIAN a STEM/MARK (2022) se jedná o nejčtenější časopis z kategorie společenské časopisy. V pětiletém období vyhodnotíme, zda můžeme pozorovat posun vnímání lidí bez domova. Pro vyhledávání v Anopressu byl použitý termín „bezdomovectví“ a „bezdomovec“.

Termín „bezdomovectví“ se za pětileté období vyskytuje v časopise *Nedělní Blesk* pouze 2x. V obou případech jde o nepatrnou zmínku v životním příběhu, kdy se nějaká osoba ocitla na část života na ulici.

Termín „bezdomovec“ se vyskytuje častěji – konkrétně 35x za 5 let. S bezdomovectvím ale většina zmínek v *Nedělním Blesku* nesouvisí. Článek obsahuje heslo „bezdomovec“ pouze jako metaforu (př. bohatý herec vypadá neoholený jako bezdomovec), nebo v rámci popisu nějaké herecké role bezdomovce. Objevuje se několikrát v rubrice vtipy, kde je vtíp o bezdomovci, nebo jako velmi nepatrná odbočka úplně jiného příběhu (např. rozhovor s hercem o jeho psu, ve kterém sdělil, že jeho pes štěká na bezdomovce).

Pouze ve 14 případech se zmínky v článkách týkají skutečně bezdomovců, nejde ale říct, že by souvisely s problematikou bezdomovectví. Pouze ve 4 případech se jednalo o zmínky relevantní.

Následující tabulka ukazuje obsah těchto 14 článků, ve kterých se vyskytlo heslo „bezdomovectví“.

Počet článků	Obsah článku
1x	Prohlášení boxera, že věnuje část výdělků bezdomovcům.
1x	Článek o tragickém požáru (11 obětí). Na konci je zmínka o podobné tragédii v minulosti, kde uhořeli bezdomovci.
1x	Článek o profilování vrahů. Jedna z kazuistik se týká i bezdomovce, který sexuálně napadl školačku.
1x	Článek o hollywoodském chodníku. Obsahuje zmínku, že se tam pohybuje spousta bezdomovců.
3x	Známa osobnost žila část života na ulici.
3x	Článek o reality show <i>Milionář mezi námi</i> (zmínka o pomoci bezdomovcům).
4x	Relevantní zmínka o lidech bez domova.

Ve čtyřech případech šlo o zmínky přímo související:

1. zadržení bezdomovce podezřelého ze spáchání brutální vraždy (2020)
2. uhoření čtyř bezdomovců v opuštěném vagonu (2020)
3. stížnost v rubrice dopisy čtenářů na hrubé chování bezdomovců v Holywoodu (2022)
4. pobodání školačky bezdomovcem (2023)

Ve všech případech se jedná o velmi krátké zprávy o několika větách. Jak už bylo zmíněno *Nedělní Blesk* je nejčtenější společenský časopis (MEDIAN a STEM/MARK, 2022) a zmínky o problematice bezdomovectví se v něm prakticky nevyskytují. Ve 3 případech ze 4 se jedná o negativní obsah související se špatným chováním lidí bez domova. Ve zbývajícím případě jsou lidé bez domova obětí tragédie.

5 MEDIÁLNÍ VÝSTUP

Hlavním mediálním výstupem práce je série fotografií zachycující život lidí bez domova v Olomouci. Vedoucím výstupu byl MgA. Pavel Matela, Ph.D.

Seznámit se s lidmi bez domova a pravidelně se s nimi setkávat bylo obohacující a pomohlo lépe pochopit konkrétní problémy života na ulici. Většina setkání proběhla v přátelském duchu, vyskytly se ale i velmi nepříjemné situace. Jako vedlejší mediální výstup byla zvolena grafiku pod vedením Mgr. Veroniky Müllerové. Cílem bylo připravit plakát na fiktivní výstavu fotografií.

Oba mediální výstupy jsou dostupné na odkaze:

<https://owncloud.cesnet.cz/index.php/s/BO6MXJVJVcrj057>

ZÁVĚR

Svůj cíl jsem splnila. Zjistila jsem příčiny bezdomovectví a rozebrala podrobněji problém chudoby a zadlužení ve vztahu k bezdomovectví. V první kapitole jsem zkoumala, co pod termínem bezdomovectví rozumí různí autoři. Tímto jsem si vytvořila důležitý základ, který mi umožnil podrobně se zaměřit na otázku příčin bezdomovectví. Ve své práci nabízím pohledy různých autorů na toto téma. Základní vymezení příčin poskytli manželé Hradečtí, kteří položili pevný základ pro diskusi o této problematice, ze kterého vychází i ostatní autoři. Nicméně, unikátní pohled na příčiny bezdomovectví přináší Vašát. Ten zpochybňuje některé rozšířené názory na problematiku bezdomovectví a klade důraz na roli chudoby a zadlužení jako klíčových faktorů vedoucích k bezdomovectví v České republice. Chudobu i zadlužení rozebírám zvlášť v samostatných podkapitolách.

Pro zmapování chudoby v České republice bylo využito porovnání meziročního nárůstu průměrné mzdy, minimální mzdy a životního minima. Z tohoto srovnání vyplývá, že meziroční růst těchto ukazatelů není vyvážený. Životní minimum zůstává prakticky neměnné, a to bez ohledu na politické a ekonomické souvislosti. Část domácností se nachází pod hranicí životního minima, jak ukazuje studie Šobánové et al. (2022), a přibližně milion lidí žije pod hranicí příjmové chudoby. Na základě uvedených poznatků lze usoudit, že v České republice je přítomna chudoba, která má významný vliv na bezdomovectví.

Většina lidí bez domova je zadlužená. S dluhy souvisí i exekuce, které jsou v Česku rozšířeným problémem. Rozdílné postoje k vzniku dluhů u lidí bez domova představují určitý rozpor. Zatímco Vágnerová, Marek a Csémi (2018) tvrdí, že dluhy jsou výsledkem individuálních selhání lidí bez domova, kteří nepostupovali dostatečně opatrně, Vašát (2021) vidí dluhy jako přirozenou reakci na obtížné životní podmínky.

V předposlední kapitole jsem rozebrala etická dilemata spojená s prohlídkami, které pořádá spolek Pragulik, při nichž jsou turisté provázeni po Praze lidmi bez domova. Po analýze projektu Pragulic jsem dospěla k pozitivnímu závěru. Přestože se občas může stát, že lidé bez domova jsou vnímáni jako atrakce, převažují dobré stránky projektu. Projekt Pragulic poskytuje nejen finanční podporu lidem bez domova, ale také pocit důležitosti a zajímavosti. Tímto způsobem může zvýšit jejich sebevědomí a podpořit je v jejich úsilí o opětovnou integraci do běžného života. Navíc se tvůrci projektu snaží komodifikaci bezdomovectví předcházet.

V poslední části mé práce zkoumám, jak je problematika bezdomovectví prezentována v časopise *Nedělní blesk*. Zjistila jsem, že tato problematika v tomto periodiku téměř chybí. Během pěti let jsem identifikovala pouze čtyři krátké články související s bezdomovectvím.

Mým hlavním mediálním výstupem je série fotografií, která ukazuje život lidí bez domova v Olomouci. Vedlejším mediálním výstupem je plakát na výstavu fotografií.

ANOTACE

Příjmení a jméno autora: Kurucová Júlia

Název fakulty a katedry: Cyrilometodějská teologická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Katedra komunikačních studií

Název bakalářského projektu: Příčiny bezdomovectví v České republice

Práce se zabývá příčinami bezdomovectví, s důrazem na chudobu a zadlužení jako klíčové faktory přispívající k tomuto jevu. Součástí práce je i etické vyhodnocení způsobu obživy lidí bez domova, konkrétně prohlídek městem spolku Pragulic, kde lidé bez domova provází turisty po Praze. Práce obsahuje i analýzu prezentace problematiky bezdomovectví v časopise Nedělní blesk. Hlavním mediálním výstupem je série fotografií a vedlejším mediálním výstupem je plakát na výstavu fotografií.

Jméno vedoucího bakalářského projektu: Mgr. Renáta Sedláková, Ph.D.

Počet stran: 37

Počet příloh: 0

Počet titulů použité literatury: 36

Rok obhajoby: 2024

Klíčová slova: bezdomovectví, lidé bez domova, chudoba, zadlužení

ABSTRACT

Author's surname and first name: Kurucová Júlia

Name of the faculty and department: the Cyril and Methodius Theological Faculty of Palacký University in Olomouc, Department of Communication Studies

Title of bachelor project: The Causes of Homelessness in the Czech Republic

The thesis deals with the causes of homelessness, emphasizing poverty and indebtedness as key factors contributing to this phenomenon. It also includes an ethical evaluation of the livelihood of homeless people, specifically through guided tours of Prague organized by the Pragulic association, where homeless individuals guide tourists around the city. Furthermore, the thesis contains an analysis of the presentation of homelessness issues in the Nedělní blesk magazine. The main media project is a series of photographs, with an additional media project being a poster for a photography exhibition.

Name of the supervisor of the bachelor project: Mgr. Renáta Sedláková, Ph.D.

Number of pages: 37

Number of appendices: 0

Number of titles of literature used: 36

Year of defence: 2024

Keywords: homelessness , homeless people, indebtedness, poverty

ZKRATKY

ČR: Česká republika

ČSÚ: Český statistický úřad

ETHOS: Evropská typologie bezdomovectví a vyloučení z bydlení

FEANTSA: Evropská federace národních organizací pracujících s bezdomovci

HDP: Hrubý domácí produkt

MPSV: Ministerstvo práce a sociálních věcí

BIBLIOGRAFIE

ONLINE:

1. AKADEMICKÝ SLOVNÍK SOUČASNÉ ČEŠTINY. Heslo: „bezdomovec,“ [online]. [cit. 2023-14-08]. dostupné online: <https://slovníkcestiny.cz/heslo/bezdomovec/0/1919>
2. AKTUALNĚ.CZ. Životní minimum 2021 [online]. [cit. 2024-06-27]. Dostupné z: <https://www.aktualne.cz/wiki/finance/zivotni-minimum/r~39e31ee2da0811e4a66e0025900fea04/>
3. BUREŠ, Michal. FINANCE. Zvýší se od 1. dubna příspěvky na bydlení? [online]. [cit. 2024-06-27]. Dostupné z: <https://www.finance.cz/531300-prispevek-na-bydleni-snizeni/>
4. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, Inflace - druhy, definice, tabulky, [online], [cit. 2023-04-11]. dostupné online: https://www.czso.cz/csu/czso/mira_inflace
5. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Domácnosti podle decilového rozdělení čistých peněžních příjmů na osobu (Složení domácností a roční příjmy na osobu), [online], [cit. 2023-05-11]. <https://www.czso.cz/documents/10180/189719223/1600212302a.pdf/3736ed4c-5ee0-44af-bf84-8c8aec73c67d?version=1.2>
6. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Domácnosti podle decilového rozdělení čistých peněžních příjmů na osobu (neočekávaný výdaj), [online], [cit. 2023-04-11]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/189719223/1600212302e.pdf/2989285d-cd8a-4fff-89d8-8deeb287f2bd?version=1.2>
7. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Katalog produktů. Heslo "Průměrné mzdy" [online]. [cit. 2024-06-27]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/katalog-produktu>
8. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Osoby ohrožené příjmovou chudobou v letech 2017 - 2022 [online], [cit. 2023-04-11]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/189719223/1600212319.pdf/ad50dc65-14fa-47eb-a09c-c55b273a3714?version=1.1>
9. FEANTSA. What is FEANTSA. [online]. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://www.feantsa.org/en/about-us/what-is-feantsa>
10. JEŽEK, Martin. FINANCE. Kolik činí peníze na důstojný život, aneb životní a existenční minimum 2019 [online]. [cit. 2024-06-27]. Dostupné z: <https://www.finance.cz/520092-zivotni-a-existencni-minimum/>
11. KURZY.CZ. Životní minimum - definice a kalkulačka pro rok 2018 [online]. [cit. 2024-06-27]. Dostupné z: <https://www.kurzy.cz/kalkulacka/zivotni-minimum-2018/>
12. KURZY.CZ. Životní minimum 2022 [online]. 2023 [cit. 2023-06-27]. Dostupné z: <https://www.kurzy.cz/kalkulacka/zivotni-minimum-do-31-12-2022/>
13. MASNEROVÁ, Jiřina. Sociologická encyklopedie: Heslo "Domov." In: Sociologická encyklopedie [online]. [cit. 2024-11-14]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Domov>
14. MEDIAN a STEM/MARK. Přehled výsledků výzkumu MEDIA PROJEKT 2022 [online]. [cit. 2024-02-27]. Dostupné z: https://www.median.eu/cs/wp-content/uploads/2022/08/MP_2022_2Q_zprava_v07.pdf
15. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. Přehled o vývoji částek minimální mzdy. [online]. [cit. 2024-08-27]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/prehled-o-vyvoji-castek-minimalni-mzdy>
16. OTEVŘENÁ SPOLEČNOST. Mapa exekucí [online]. [cit. 2024-02-27]. Dostupné z: <http://mapaexekuci.cz/index.php/mapa-2/>
17. PRAGULIC. O nás, 2022. [online]. [cit. 2024-02-27]. Dostupné z: <https://pragulic.cz/about-us/>
18. SLEVOMAT. Hodnocení podniku Pragulic [online]. [cit. 2024-02-28]. Dostupné z: <https://www.slevomat.cz/podnik/161152-pragulic-poznej-prahu-jinak#hodnoceni-podniku>
19. ÚŘAD PRÁCE. Životní a existenční minimum [online]. [cit. 2024-06-27]. Dostupné z: <https://www.uradprace.cz/zivotni-a-existencni-minimum>
20. VÁNĚ, Jan. Nikol KUBÁTOVÁ. Jakub VÁCLAVŮ a Petr VAŠÁT. Bezdomovectví. Domov [online]. [cit. 2024-02-27]. Dostupné z: <https://www.bezdomovectvi.cz/cyklicnost/domov/#bezdomovec>

LITERATURA:

1. FITZPATRICK, Suzanne. PAWSON, Hal. BRAMLEY, Glen. WILCOX, Steve. WATTS, Beth. The homelessness monitor: England 2016. London: Crisis, 2016. ISBN: 978-1-78519-025-4
2. HAASOVÁ, Jana. Jak žijí v Olomouci ženy bez domova: sedm skutečných příběhů. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005. ISBN 80-244-1238-1.
3. HRADECKÁ, Vlastimila a Ilja HRADECKÝ. Bezdomovství – extrémní vyloučení. Praha: Naděje, 1996. ISBN 80-902292-0-4.
4. HRADECKÝ, Ilja. Definice a typologie bezdomovství: [zpráva o realizaci aktivity č. 1 projektu Strategie sociální inkluze bezdomovců v ČR]. Praha: Pro Sdružení azylových domů vydala Naděje, 2007. ISBN 978-80-86451-13-8.
5. KLIMENT, Pavel a DOČEKAL, Vít. Pohled na bezdomovství v České republice. Monografie. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016. ISBN 978-80-244-5007-0.
6. MAREK, Jakub, Aleš STRNAD a Lucie HOTOVCOVÁ. Bezdomovectví: v kontextu ambulantních sociálních služeb. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0090-1.
7. MATOUŠEK, Oldřich. Slovník sociální práce. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0.
8. MAYOCK, Paula. O'SHAUGHNESSY, Branagh. „Homelessness and substance use,“ in The Routledge Handbook of Homelessness, London: Routledge, 2023
9. NEŠPOROVÁ, Olga; HOLOPUCH, Petr. Populace osob bez domova v české republice: Osoby přespávající venku, v noclehárnách, v azylových domech a v obecních ubytovnách. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, vvi., 2020. ISBN: 978-80-7416-389-0.
10. PRŮDKOVÁ, Táňa a Přemysl NOVOTNÝ. Bezdomovectví. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-100-0.
11. ROSSI, H. Peter. Down and Out in America: The Origins of Homelessness. University of Chicago Press, 1991. ISBN: 0226728293, citováno podle VAŠÁT, Petr. Na jedné lodi: globalizace a bezdomovectví v českém městě. Praha: Academia, 2021. Společnost (Academia). ISBN 978-80-200-3200-3.
12. SLÁDEK, Josef Václav. Skřivánčí písně. Ilustroval Pavla KANTOROVÁ. Knihovnicka.cz. Brno: Tribun EU, 2011. ISBN 978-80-7399-216-3.
13. ŠOBÁŇOVÁ, Petra; Daniel TOPINKA; Ondřej KRÁL; Petr HOLPUCH; Jakub JANAS; et al. Sčítání osob z vybraných kategorií klasifikace ETHOS. Výzkumná zpráva. SocioFactor s.r.o., 2022. Dostupné také z: http://www.socialnibydeni.mpsv.cz/íimages/soubory/Souhrnn_zvren_zprva.pdf
14. VÁGNEROVÁ, Marie. MAREK, Jakub. CSÉMY, Ladislav. Bezdomovectví ve středním věku: příčiny, souvislosti a perspektivy. První vydání. Praha: nakladatelství Karolinum, 2018. ISBN 978-80-246-4054-9.
15. VÁNĚ, Jan. KALVAS, František. Fenomén bezdomovectví. Plzeň: Katedra sociologie, Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni, 2014. Dostupné také z: https://www.academia.edu/10370208/Fenom%C3%A9n_bezdomovectv%C3%AD
16. VAŠÁT, Petr. Na jedné lodi: globalizace a bezdomovectví v českém městě. Praha: Academia, 2021. Společnost (Academia). ISBN 978-80-200-3200-3.